

Kvalitativní výzkum

Kateřina Vlčková

Základy pedagogické metodologie

Kvalitativní výzkum

- Odlišný způsob výzkumu než kvantitativní, protipól
- Dnes komplementární
- V sociálních vědách dnes preferovaný
- U nás zejména:
 - Pražská školní skupina školní etnografie (Kučera a spol.)
 - FF MU (projekt kvalitativního výzkumu)
 - Sociologové (Katrňák atd.)
 - Na PdF MU

Východiska

- Terénní práce výzkumníka
- Hluboké poznání a jemná analýza konkrétního prostředí
- Prostředí = celistvá kultura
- Kultura = soubor hodnot, postojů, pravidel chování skupiny lidí
- Skupina = obyvatelé městečka, školní třída, mládežnická skupina, učitelský sbor,

Rysy kvalitativního výzkumu

- *Viz materiály ke kvalitativnímu a kvantitativnímu výzkumu*
- Dlouhodobost
- Intenzivnost
- Podrobný zápis (zaznamenává se skoro vše, pak se analyzuje)
 - Během pozorování krátké zápisky, poznámky, pak složení celkového obrazu
- Vysvětlování očima zkoumaných osob
 - Popis rozdílů, jak se jednotlivé osoby dívají na danou věc, prožívají ji =. Pak složení celistvého, vnitřně diferencovaného obrazu prostředí

Typické metody

- Nestrukturované pozorování
 - Zejména převažuje tzv. participační pozorování
- Etnografické interview
- Metoda životní historie

Postup při kvalitativním výzkumu

- Analytická indukce
- Konstantní komparace

Postup analytické indukce

1. Volba, stanovení výzkumného problému
2. Vstup do terénu, sběr údajů o 1 tzv. **prvotním případě** (1 škola, třída, člověk)
3. Formulování **prvotní hypotézy** (nebo teorie) na základě prvotních údajů
4. Rozšíření okruhu zkoumaných osob, ověřování prvotní hypotézy
5. Pokud hypotéza neodpovídá, přeformuluje se
6. Hledání **negativních případů** = těch, které nepotvrzují hypotézu
7. Formulace nové hypotézy
8. Pokud již všechny případy hypotéze vyhovují, vytvoření nové **teorie** na jejím základě. Pokud ne, proces pokračuje.

Zkrácený postup analytické indukce

- Celý postup je velmi náročný a zdlouhavý
- Někdy se zkracuje:
- Hned na začátku se zvolí skupina osob
- Okruh se již nerozšiřuje
- Formulovaná hypotéza se zdokonaluje pouze ve vztahu k této skupině
- Hypotéza vyhovuje ale pouze této skupině
- Časově úspornější, ale méně přesné

Postup konstantní komparace

1. Nestanovuje se hypotéza na začátku, pouze se stanovuje **výzkumný problém** a **zkoumané osoby**
2. Sbírají se údaje, hledají se společné a rozdílné prvky, formulují se **kategorie** prvků, třídí se do kategorií, pak se syntetizuje
3. Sběr údajů zaměřený na zpřesnění kategorií – nevhodné kategorie se vylučují, přijímají se nové, zjišťují se vztahy mezi nimi. Formuluje se **hypotéza**.
4. Další zpřesňování pohledu – nacházení společných rysů a pravidelností

Postup konstantní komparace

- Jedná se o sled kroků, které probíhají současně
- Neustále se srovnává, komparují se data a kategorie
- Dokud se nedospěje k uspokojivému vysvětlení jevů (teorii)

Výběr případů v kvalitativním výzkumu

- **Záměrný výběr** – proto, aby osoby byly vhodné (měly potřebné vědomosti a zkušenosti)
 - Nikdy se nepoužívá náhodný výběr (požadovaný u kvantitativního výzkumu)
- Vždy **reprezentativní** (jiné pojetí než u kvantit. výzkumu)
 - Osoby dobře reprezentují dané prostředí
 - dokonale dané prostředí znají, dlouho v něm žili...

Výběr případů

Používá se ***kumulativní výběr***

- podmnožina záměrného výběru
- začíná se s 1 člověkem, malou skupinkou
- okruh se rozšiřuje
- Tzv. *snowball sampling* (***sněhová koule***)

Výběr případů – další možnosti

Používají se i další varianty:

- **Výběr extrémních případů**
 - Vybere se učitel, který způsobuje konflikty v učitelském sboru
- **Výběr případů s dobrou reputací**
 - Vybere se škola, která je známa dobrými vztahy s rodiči
 - Rodina, jejíž děti jsou mimořádně talentované

Výběr případů

– srovnání s kvantitativním přístupem

- Ve srovnání s kvantitativním výzkumem se zkoumá méně případů
- Jde však o intenzivní, hluboké zkoumání
 - E povrchní, impresní postřehy
- Často se odhalí mnoho nových, překvapujících skutečností

Vstup do terénu

- Je v kvalitativním výzkumu klíčový moment
 - Sblížení se zkoumanými osobami
 - Akceptování výzkumníka je podmínkou výzkumu
- **Vrátný** (gatekeeper) – pochopí výzkum, otevře prostředí výzkumníkovi
- **Sponzoři** – společní známí, zprostředkují první kontakty
- **Utajení** (covert research) – výzkumník pracuje jako člen skupiny, skupina neví, že ji zkoumá
 - Učitel je výzkumníkem – náročné učit a zároveň to sledovat a zapisovat
- Důležitý je vzhled, oblečení – zejména pro děti a učitele

Validita a reliabilita u kvalitativního výzkumu

- Reliabilita je slabinou
- Validita je silnou stránkou

Reliabilita

- Kvalitativní výzkum je protipólem kvantitativního
- Zkoumají se specifické situace (než typické) => není možno vyhovět základnímu požadavku reliability – replikovat výzkum
 - Situace se totiž mění
- Povinností je popsat přesně metody a postupy, aby si čtenář mohl ověřit korektnost postupu

Validita

Zabezpečuje se

- dlouhodobostí výzkumu
- přímým kontaktem s realitou
- rozsáhlým, velmi konkrétním, výstižným, přesným popisem; často s použitím autentických citátů

Triangulace

- Důležitý prostředek k podpoře validity
- Protínání (z navigace, geodézie), křížová validizace
- Několik způsobů:
 - 1. Použití více zdrojů údajů**
 - Výroky osob o události a novinové články
 - 2. Více metod sběru údajů**
 - Každá uchopí téma z jiného úhlu
 - Např. participační pozorování, interview, studium dokumentů
 - 3. Triangulace výzkumníků**
 - Více osob zkoumá, konfrontují se jejich závěry
 - 4. Více teoretických přístupů**
 - Umožní to podívat se na zjištěné údaje z více hledisek

Metody kvalitativního výzkumu

- Hlavní metodou je výzkumník sám – porozumět lidem a událostem
- Výzkumné metody mají své ustálené kroky, ulehčí práci v terénu a zpracování údajů

Pozorování v kvalitativním výzkumu

- Používá se ***nestrukturované pozorování***
- Nepoužívají se pozorovací systémy
- Stanoveny jsou pouze události, jevy, osoby, které se pozorují
- => pružný přístup, odhalují se nové, nečekané jevy
- Několik variant – dle selektivnosti záznamu událostí
 - **Vzorky událostí** (selektivní)
 - **Terénní zápisky**
 - **Participační pozorování** (výzkumník se spoluúčastní)

Etnografické interview

- Liší se od kvantitativního interview
 - Snaží se zjistit, jak lidé interpretují svět kolem sebe, jaké významy připisují událostem
 - **Informant** (ne respondent) – informuje, odhaluje, ne odpovídá jen na otázky
 - Naslouchá více, nehovoří skoro, monolog, výzkumník by měl hovořit méně než informant
 - Základní pravidlo: čím hovoří jeden méně, tím více hovoří druhý
 - Projevuje sympatie
 - Čte se mezi řádky
 - Nestrukturované nebo strukturované s širokými otázkami

Etnografické interview

- Liší se od kvantitativního interview
 - Přátelský rozhovor
 - Informant někdy ani neví, že se jedná o interview
 - Atmosféra uvolněná
 - Realizuje se v přirozeném prostředí informanta Serie interview – prohlubuje se téma, opakuje se, bere se z jiného úhlu pohledu nebo se bere další téma, otázky se opakují
 - Používá se jazyk, výrazy informanta (ne vědecký apod.)
 - Tón řeči se má přibližovat běžné, každodenní komunikaci
 - Výzkumník považuje informanta za sobě rovného

Etnografické interview II

- Interview vždy začíná „zahřátím“ informanta – nejprve se začíná běžným rozhovorem
- Tím se nastolí **raport** = příjemné, uvolněné ovzduší mezi výzkumníkem a informantem
 - Příznakem toho, že raport nevznikl, jsou jednoslovné odpovědi informanta
- Obvykle se interview nepoužívá jako samostatná metoda, ale je součástí více metod (pozorování, analýzy artefaktů atd.)

Etnografické interview II

- Zjištěné údaje se ověřují specifickým způsobem – **zpětná verifikace**
 - výzkumník se vrátí k informantovi (až interview přepíše a po určitém časovém odstupu)
 - a ověřuje, zda to, co ten odpověděl, zda to správně pochopil
 - Informant často poskytne další důležité informace
 - Problematika se prohloubí
 - Etické – informant má právo vědět, jak a jeho slova zapsala a vysvětlila

Pražská skupina školní etnografie

<http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/vyzkum.htm>

Qualitative Research Resources on the Internet

- <http://www.nova.edu/ssss/QR/qualres.html>